

KÖNYVISMERTETÉS.

Borzovai Nagy Ottó: Zsupra aggnő. Egy XVI-ik századbeli nótárius tréfája. Pólya Tibor rajzaival [és egy hasonmás-melléklettel]. Budapest, 1918. Szerző kiadása. Franklin-t. nyomdája. 4-r. 34 l.

Ez a szokatlanul szépen kiállított, művészi köntösben megjelenő füzet felülvizsgálja az 1505-iki körmöczbányai jegyzőkönyvben talált »virágének«-ről szóló véleményeket, és palaeographiai, nyelvi, valamint lélektani érvek alapján arra az eredményre jut, hogy itt régi népies líránknak nem komoly emlékével, hanem »egy részeges középkori nótárius durva, trágár tréfájával« van dolgunk. Erre az eredményre magának az eredetinek igen pontos megvizsgálása vezette. Mindenekelőtt feltűnő, hogy a versike a város *borpénznaplójának* (nem akármilyen jegyzőkönyvének) *czímlapjára*, a *hivatalos* felírás alá van írva; már ez is valószínűvé teszi, hogy a leírónak tréfájával van dolgunk. Nagy Ottó a kézvonások hasonlóságából ítélve megerősíti a vers fölfedezőjének, Križko Pálnak véleményét, hogy leírója Kreusl [vagy Creusl] János, körmöczbányai jegyző, a ki még ugyanabban az esztendőben, 1505-ben, nyom nélkül eltűnt a városból. Nagy Ottó azonban még többet is vél kideríthetni; a versike betűi közé rejtett igen apró betűkből s a különbözőképen összefonódó tollvonásokból azt is kiolvassa, hogy Kreusl nemcsak leírója, hanem szerzője is a versnek, s nevének kívül a betűk közé írva meg ugyanazon a lapon olvasható tollpróbákba sikamlós czélzásokat rejtett, melyek a verssel együtt az ő előjárójának, Palus Bálint bíró uramnak és családjának illetlen megcsúfolása. Sajnos, a mellékelt hasonmásból még nagyítóval sem bírtam mindazt kiolvasni, a mit a szerző az eredetiben látott, s így erről véleményt nem tudok mondani; de a szöveg olvasásához van egy-két megjegyzésem. Az első szó *Supra*. Ezt aligha lehet másnak olvasni, mint a latin *supra* = *fel, kelj fel* szónak, ha ugyan van ilyen jelentése a középkori konyhalatinságban. Magyar *s*-nek nem olvasható, mert ezt a szöveg következetesen *sch* betűkkel jelöli: *palusch* (a bíró neve), *palascht*, *gombosch*, *scharu*; az *sz* hangot egyszer hosszú *l*-szel *fök(j)*, egyszer németes *z*-vel: *zyp* = *szép* jelöli; ugyanevvel jelöli a *z*-t is: *haza*; semmi nyomos ok nincs, hogy a *S*-t *s*-nek vagy *'s*- = *zs*-nek olvassuk. — Nagyon délibabos a *fjryedt* betűsornak *férjeddal* olvasása; ha a szerző okoskodását elfogadjuk, akkor akármit akárhogyan olvashatunk. — A *tombi* betűsornak

tombi olvasása is valószínűtlen, mert a felszólító módnak ez a dajka-nyelvbéli, játszi alakja (*tauczi, tauczi* vagy *tapsi, tapsi*, vagy *süti, süti pogácsát*) nagyon új keletű, a XIX. századnál régibb adat nincs is rá. Legelfogadhatóbb még mindig a *tombj* olvasás. — Az egész versikét sem tartom épen sikamlós jelentésűnek; nem mintha ilyen nem teremhetett volna akkoriban, dehogyan nem. De sokkal inkább kínálkozik az az értelmezés, hogy virágének alakjában megjelenő, vénasszonyt csúfoló verssel van dolgunk, a milyen népköltésünkben nem ritka. — Igen érdekes volna annak a kérdésnek kiderítése, hogyan kerül a német bányavárosba akkoriban magyarul danoló nótárius? Vagy tán Kreusl János uram volt valahol magyar szóra, s hozta magával a nyelvtudást, talán a nótát is?

Nagy Ottó füzete sokszor merészen, de mindenképen érdekkeltően tárgyalja régi irodalmunknak ezt a magányos vadvirágát.

TOLNAI VILMOS.

Dr. Márki Sándor: Horváth Mihály. (1809—1878.) Budapest, Athenaeum, 1917. (Magyar Történeti Eletrajzok. XXXIII. évf.) N. 8-r. 388 l. Ára 16 K.

Ezt az életrajzot az alkalom szülte; a Magyar Történelmi Társulat ötvenéves fennállása ünnepén adózik vele egyik alapítója emlékének. A könyv hőse rászolgált e kötetre: a modern magyar történetírásnak még sok rajongással s talán egy kis elfogultsággal is telt, de már komoly, nagyralátó, széleskörű és főképen szókimondó, őszinte kezdete fűződik ennek a hányttvetett életű, különös sorsú csanádi püspöknek nevéhez, a kihez a magyar irodalomtörténetírásnak is van valamelyes köze. Mert a Toldy nyomán feléledő irodalomtörténet tudományának, valahol Jámber Pál, Arany János kezdései során ott van a Horváth Mihály neve is, a ki főművében, *Magyarország történelmében*, az irodalom történetének is méltó helyet ad, s a *Huszonöt év történetében* a költészet fejlődésével akarja bevezetni munkáját, mert az újraébredésben, 1825 körül, ez egyik legfontosabb tényezője az eseményeknek. Leginkább három kérdés érdekli: milyen viszony volt az irodalom és a cselekvényes élet közt; mily lökést vett a szellemi mozgalom a külső élettől; végül, hogy milyen visszahatást gyakorolt az irodalom az állami és a társadalmi élet tüneményeire? Forrása leginkább Toldy. S épen az a barátság is, a mely Toldyhoz köti, érintkezései Kazinczy Gáborral, Jósikával, Keménynyel, Eötvössel, Jókaival, Bajzáékkal, ifj. Péczely Józseffel s általában viszonya az Akadémiához akkor is felkölténényelműnk iránta, ha a történetírás történetében elfoglalt helye nem kötné őt tudományunkhoz.

Márki Sándor könyve általában kitölti azt az űrt, a mely ez életrajz híján a XIX. század ösmeretében érezhető volt. A kiváló tudós, szabadságharczaink történetének leghivatottabb méltatója, első elődének életrajzában — a ki előtte épen az 1514-iki és a 48-as eseményekkel is foglalkozott s a Rákóczi-kutatások terén is érdemeket szerzett — a tőle megszokott lelkesedéssel, melegséggel és gondossággal végezte nehéz

feladatát. Különösen méltánylandó buzgósággal kutatta föl műve forrásait. Horváth életének úgyszólván minden nevezetesebb mozzanatához megtalálta a szükséges adatokat s e czélból levél- és könyvtárakat, magántulajdonban levő jegyzeteket és levelezéseket a mai nehéz viszonyok között is felkutatott és felhasználott.

Ezeknek köszönhető könyvének főerénye: adatainak megbízható és hiánytalan pontossága. Nincs a kötetben semmi rés, az események meg nem szakítható folyamatossággal követik egymást, középpontjukban mindig Horváth-tal. Hőse iránt meleg, de tárgyilagossággal fékentartott lelkesedéssel viseltetik. Pályájának rajzában, viszontagságos körülményeit kutató érdeklődésében, ingadozásai közepett megértő veleérzésében s különösen a szabadságharcz alatti tevékenységének s jelentőségének méltatásában gyakran nyilvánul e vonzalom. Az író meleg szíve nekivaló hőre talált; Horváth Mihály legelszántabb cselekedetét, a kereszties hadjárat hirdetését is az eseményekbe illesztve s azokból megértve tudja magyarázni. Vele van a többszöri nevelősködés keserveiben. Finom tapintattal tudja előadni helyzetét a Keglevich- és Erdődy-családoknál, házasságának történetét, kellő melegséggel a Batthyány-családban viselt szerepét és Károlyi Pálma grófnő nevelését. Színes a genfi idill, az olasz tengerparti idő rajza is: de nem vész el a részletekben főfeladata, a számkivetett tudós pályája, s megfelelően domborodik ki annak legjellemzőbb mozzanata: az alkotnivalóság, az örökké fáradszhatatlan munkakedv, a melyért Horváthi, ha kell, jövő kilátásait is ismételtelen feláldozni kész.

Két dolog az, a mit a munkán hibáztatni mernénk; mind a kettő menthető is. Az egyik: összefoglaló kép hiánya Horváth Mihály egyéniségéről. Igaz, hogy jellemének rajza kialakul a zaklatott pálya sikerülten írott részleteiből is; de jellemző vonások élesebben maradnának meg emlékünkbén, ha az avatott szerző erőteljesen kidomborította volna őket egy, az író egyéniségét tárgyazó fejezetben. Horváth életében, a ki a sors nagyon különböző helyzeteiben a legváltozatosabb feladatok elé volt állítva, szükség lett volna erre. A másik, hogy hőse alkotásait leginkább a mások, egykorú s kis részben posthumus kritikák véleményével méltatja. Ezek többnyire találóak ugyan, de nem teszik feleslegessé épen Márkinak, az erre hivatott tudósnak, elfogulatlan véleményét.

De van egy szépséghibája is a könyvnek. Talán épen, mert alkalom szülte s adott terminusra készült, a sietség — mely pedig adatainak gondosságára nem volt hatással — ott hagyta nyomát stílusán. A Rákóczi életírójának fennkölt, emelkedett, szép stílus itt, különösen a könyv első részében, gyakran majdnem pongyola, sokszor pedig nehézkes: végső csiszolásra érezhetőleg nem volt a kiváló szerzőnek ideje. A sietség rovására írom a hiányos korrekturákat is, a mire elég példa, hogy a szöveg szerint az alig 19 éves Keglevich Géza lebukott a lóról és meghalt, a jegyzet szerint ellenben Keglevich Gábor emlékezetére fon Horváth koszorút (35. l.); Athanackovics Plátót említi a 86. l., Athanackovich Pál Plátóról szól a 116. l., végül Athanackovich Pálról esik szó, stb.

A munka belső értékét ez persze nem rontja. — Régi hibája a *Történeli életrajzoknak*, hogy névmutatót nem közölnek, pedig jó hasznukat vennék az olvasó. Az illusztrációk gazdagsága a mai viszonyok közt kétszeresen dicsérendő; de már valósággal pazarlás, hogy pl. Guizot képét közli, pusztán azért, mert egy idézett levél Horváthnak néha papos stílusát azzal mentegeti, hogy a protestáns Guizot is paposan írt. Sok a jóból is megárt.

GÁLOS REZSÓ.

Nógrády László dr. : A mese. (Gyermektanulmányi Könyvtár. VII. köt.) Budapest, 1917. Fritz Á. 8-r. XII, 232. XXXII. 1.

Örömmel üdvözljük ezt a munkát, a mely a nálunk is egy idő óta vajdó kérdést nagy készültségen alapuló tanulmánynyal dülőre viszi. Mint egykor az irodalomban, úgy most a gyermeknevelésben a mese csak nehezen, valóságos küzdelmek árán tudja elfoglalni az őt megillető helyet. Egy csomó félreértés, babona kapcsolódik a nevéhez, melyeket úgy látszik nem elég egyszer eloszlatni. Bár bennünket az irodalmi nevelés kérdése is közelről érdekel, ezáltal nem lehet célunk, hogy e munka paedagogiai fejtegetéseinek részleteibe bocsátkozzunk, hanem csak azokat a bevezető fejezeteket vesszük figyelembe, a melyekben a szerző a mesével általános, folklorisztikus és irodalomtörténeti szempontokból foglalkozik. (I. A mese általában. II. A mese eredete. III. A mese motívumai. IV. A mese esztetikai szempontból. V. Mesekönyvek.)

Sajnos azonban épen e fejezetek alkotják a könyv leggyöngébb részét. Szerzőnk ugyan elég olvasottsággal és kellő tájékozottsággal rendelkezik, csak az a hibája, mint mindazoknak, a kik egy tudományágban beérik az elméleti részszel és sohasem bocsátkoznak a gyakorlati kutatás fáradságos útjára: eltévednek az általános kérdések útvesztőjében, sőt hamar könnyű föltevésekre ragadtatják magukat, melyekhez hiányzik minden reális alap.

A mesekutatásban, a mint ezt a legkiválóbb folkloristák (Katona, Leyen, Aarne) nem győzték elég nyomatékosan hangsúlyozni, éles különbséget kell tenni maga a mese és a mese motívumai között. Nógrády ugyan külön fejezetben tárgyalja a kettőt, de a valóságban összezavarja. Így jut arra a ma már megdöntött föltevésre, melylyel a mesét a legprimitívebb műfajnak, az őseMBER költői tevékenységének tartja. Így érti félre legfontosabb forrásművét, v. der Leyen klasszikus kis összefoglaló tanulmányát a meséről, a mint ezt a következő állítása tanúsítja: »A Leyen elméletében a fontos az, hogy pszichológiai alapon a Lange [sic!]—Tylor-elmélet nagy kört felölelő területén már konkrét tényekre mutat rá.« Először is Leyen inkább a Benfey-féle elmélethez hajlik és azt saját kutatásaival számtalan példában igazolta, másrészt épen Leyen az, a ki rámutatott, hogy a mese maga, mint műfaj, már a történelmi idők terméke, és csak a motívumai tekinthetők a primitív ember képzeletvilága csökevényeinek. A mese Leyen meggyőző fejtegetései szerint műfaji tekintetben sokkal fiatalabb a mythosnál és mondanál, mely utóbbi a maga egyszerűbb és kevésbé művészi formájával

sokkal régibb, viszont nem táplálkozik olyan ősi elemekből, mint a népmese. A mese és monda között tehát forma és motívumok tekintetében fordított viszony áll fenn, és ezt nem szabad soha szem elől téveszteni.

Ebből a zavarból ered szerzőnk másik nagy tévedése, melylyel a mesét megteszi az eposz őisének (42 l.), holott ez főként a hősmondából táplálkozik, és szintén csak mesemotívumok azok, amelyek sokszor beleszövődnek epizodjai közé. Nógrády munkájának ez a része, mely a mesét esztétikai szempontokból vizsgálja, különben az egész bevezetésben a legsikerültebb; kivált a mese drámai vonásait emeli ki találóan. Ugyancsak kifogástalan a mesekönyvek irodalmáról szóló fejezet, a maga vázlatos, de minden lényegesre kiterjeszkedő összeállításával.

Nem akarjuk a bevezető rész egyéb apró-cseprő botlásait tollhegyre venni, a szerző komoly és becsületes igyekvésével kiérdemli, hogy ezek fölött szemet húnyjunk. Mindenesetre kívánatos volna, ha a második kiadásban, a mit remélhetőleg rövidesen meg fog érni, e részt nagyobb gonddal és kevesebb fantáziával dolgozza át s nem annyira a »biológiai«, mint inkább az irodalmi szempontokat igyekszik majd benne értékelni.

KIRÁLY GYÖRGY.